ORNAMENTAAL Maastricht

Peter Scheele

Wie door het centrum van de stad loopt
en naar beneden kijkt, vindt misschien een dubbeltje,
maar wie naar boven kijkt, wordt beloond met rijkdom.

K De links in rood verwijzen naar de plattegrond achter in dit boek. Voor de blauwe is verbinding met internet nodig; ze verwijzen naar extra informatie, meestal in Wikipedia of de bouwencyclopedie van Joost de Vree.

ORNAMENTAAL Maastricht

Peter Scheele

1 Maastrichter Brugstraat

⇇ Een bandvenster van art deco glas-in-loodramen met roedes in houtsnijwerk.

↖ Hermen, half zuil, half mens, dragen een tandlijst. Het zijn er zes, alle figuren zijn verschillend, oud en jong, man en vrouw. Zouden het de opdrachtgever en zijn gezin zijn? In 1878 werd de hele zuidwand van de Brugstraat afgebroken om de straat te verbreden, alle gebouwen zijn van na die tijd.

↗ Een gevel in art deco met druiplijst die eindigt in een stop. En twee rozetvormige muurankers.

← Een gevelsteen in half-reliëf met een prachtige draak en een koelbloedige Sint-Joris. Zelfs het paard helpt mee.

K

2 Kersenmarkt

Twee indrukwekkende neorenaissance/neobarok consoles van steen. Zijn het spolia? Het bovenstuk van de linker ontbreekt.

Pilasters in eclectische stijl, een stijl waarin verschillende stijlvormen zijn toegepast als gotiek, renaissance of barok, maar negentiende-eeuws. De begroeiingen vormen een aardig contrast met de kleuren van het gebouw.

Gevel met uitlopende hardstenen lijst. Het lettertype van de gevelsteen is opmerkelijk modern. De oorspronkelijke steen is dan ook aangepast door Charles Vos.

Merkwaardige winkelentree.

K

BLOEMISTERIJ
BOOMKWEEKERIJ
GRAVO-MARMORITE . M.J.

3 Wolfstraat

Opaak glazen reclamepaneel van de firma Frissen-Pieters vervaardigd door de Gravo-Marmorite Maatschappij van de gebroeders M. en F. Regout uit Maastricht. Opaak glas is ondoorschijnend glas waarin figuren zijn gezandstraald en opgevuld met kleur. Daaronder een gebrandschilderd glas-in-loodraam voorstellende een vrouw die bloemen plukt. Begin twintigste eeuw.

Balustrade in rococostijl.

Lijst met reflectie van een verkeersbord.

Houten consoles met bladmotief, palmetten, op een kapiteel met bladmotief en dat alles op een sober versierde pilaster.

K

4 Onze Lieve Vrouweplein Noord

Neoklassieke gevel met onder de kroonlijst en tussen de draagstenen tegels met loofwerk. Het terugwijkende voegwerk geeft de muur reliëf.

Deuren van dat gebouw. In de smeedijzeren deurroosters de initialen B en B, maar het is geen B&B.

Voormalige wolwaag met grote gevelsteen. Het bevat een chronogram, tekst met jaartal: 'HOC PONDERE CVIQVE SVVM'. Het betekent 'dit gewicht, ieder het zijne' en het jaartal is 1721.

Een gietijzeren deurrooster. In de banier staat de tekst, vrijwel onleesbaar door de dikke laag verf: salutaris hostia. Het betekent: gegroet, heilig offer. De engel heeft een hostie in zijn hand.

K

5 Onze Lieve Vrouweplein Zuid

Het voormalige bankgebouw van de Gelderse Credietvereeniging, art deco met invloeden van Berlage. Kenmerkende dierfiguren (niet zichtbaar op de foto): olifant (rechts naast de poort), pelikaan en ramskoppen. Boven de halfronde boog zijn vier venstertjes met halfzuilen ertussen.

Een dakkapel in rococostijl, met aan de binnenkant een schelp. Die wordt ook rocaille genoemd.

Gevel van de kapel. Het sierwerk lijkt gotisch, maar is negentiende-eeuws, gemaakt door Cuypers.

Smeedijzeren hek aan de zuidzijde van de OLV-kerk. Iets links van het midden zit een sleutelvanger. De lijst rechts ontbreekt.

K

-50 %
OPENINGSTIJDEN
MA
DI
WO
DO
VR

6 Stokstraat

Rococo uit 1773. Het pand stond altijd in de Grote Staat ter hoogte van het pand van V&D, is eind de jaren twintig van de twintigste eeuw afgebroken en in de jaren zeventig in de Stokstraat herbouwd.

Leeuwen en vogels houden een festoen met bloemen vast. Reliëf van ‘In den Steenen Bergh’.

Een waaiervenster met glas in hout.

Gevel in Maaslandse renaissance. Kenmerken daarvan zijn gelaagdheid in bouwmaterialen, vaak baksteen en mergel of hardsteen (speklagen), hardstenen raamomlijstingen, waterlijsten en een flinke dakrand met gebeeldhouwde steunen.

K

EPIPHANIA DOMINI CELO EXALTATA

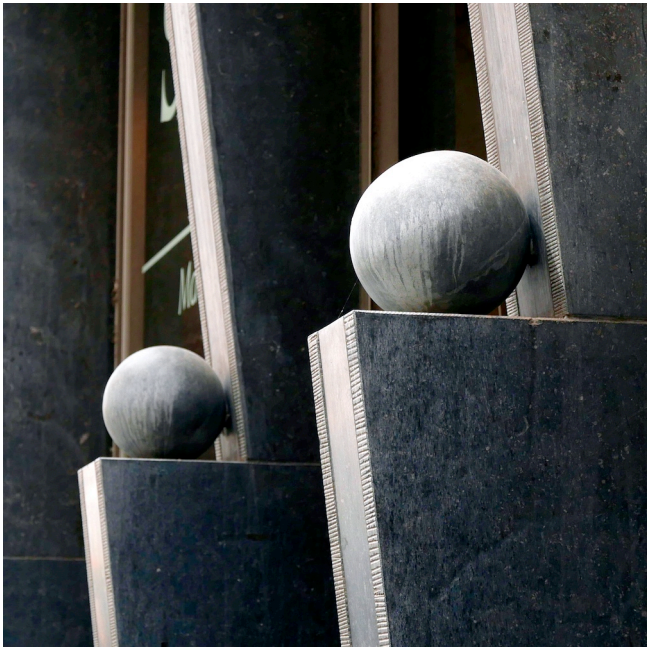

7 Achter het Vleeshuis, Amorsplein, Platielstraat

Prachtig gedetailleerde gevelsteen met chronogram: EPIPHANIA DOMINI CAELO EXALTATA wat betekent: opgericht op de dag van Driekoningen in 1714.

Rococo cartouche, hoog-reliëf, met vrouwenkopje. Ze draagt een diadeem, oorbellen en een collier.

Sierlijst. Tussen de witte houten balk en het bruine metselwerk zit een loodslab om te voorkomen dat er vocht in de balk dringt. De loodslab is ingeknipt en om en om opgerold. Het pand is van begin twintigste eeuw.

Het komt nog maar weinig voor, zo'n modern ornament.

JE MAINTIENDRAI
POST EN TELEGRAAF

8 Vrijthof Noord

De gevel van het voormalige postkantoor. Art deco. Er zijn drie leeuwen, zes postbodes en twee adelaars.

Neoklassiek timpaan in half-reliëf boven het Generaalshuis. Negentiende-eeuws.

Een verguld wapen met motto. Het betekent: ‘Door de moeilijkheden bereikt men de sterren’. Art deco.

Een open of gebroken fronton in segmentvorm, neorenaissance, 1883. Momus personifieert de hoon en ongegronde kritiek. Hij is hier afgebeeld met een narrenkap en dat heeft natuurlijk alles met Carnaval te maken.

K

9 Sint-Servaasklooster

Drie lancetramen met driepasbogen, onder de middelste een beeld: een barrevoetse geestelijke met hermelijnen mozetta. De voorkant van het geheel is merkwaardig vlak afgewerkt. Neogotiek.

Entree met luifel of baldakijn en een bovenlicht met jugendstil motieven.

Nog een entree met baldakijn. Met een kap van opaalglas in lood en een rand van gietijzeren versiering.

Rococo deurstijl, in de deur een glas-in-lood-in-houtraam. Een schip met volle zeilen betekent voorspoed.

K

10 Henric van Veldekeplein

Westkant van de Sint-Servaaskerk. De torens zijn romaans, de rest is gotisch, zie de pinakels.

Het Bergportaal aan de zuidzijde. Gotisch. Op de zuilen staan gestileerde bladwerkkapitelen. En daarop rust de architraaf met een rondboogfries. Die heeft een blinde arcade met afwisselend kopjes.

Smeedijzeren hek voor het stadspaleis van de hoogproost. In de boog zijn de initialen I (of J) vd DFM zichtbaar. Het gebouw is van 1750, de poort is van later.

Rococolijst in half-reliëf, een rocaille. Het is bedoeld als muurversiering, niet als (blind) raam of aanplakbord.

K

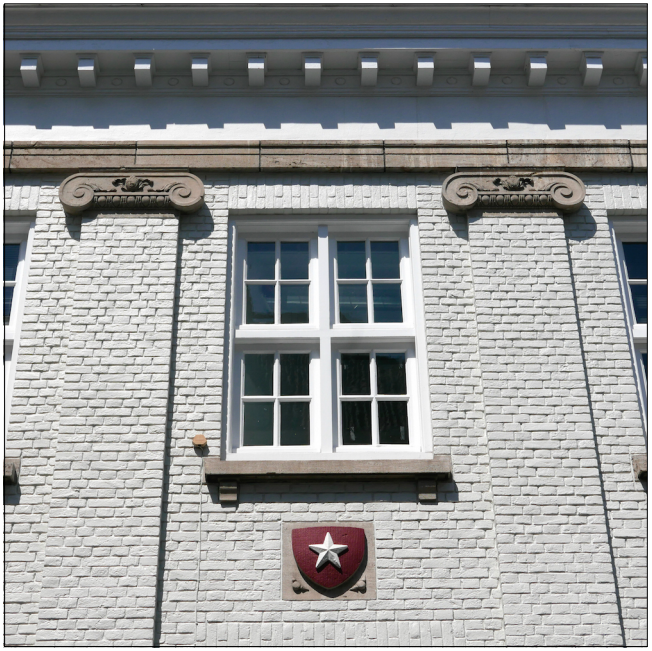

11 Papenstraat, Bouillonstraat

Balkon met jugendstil pilaren en balustrade. De gevel is verder eclectisch.

Eigenlijk ligt dit aan het Sint-Servaasklooster. Gebroken fronton (dat moet zo, het is niet kapot) met daarin in half-reliëf de engel van Maastricht die een medaillon vasthoudt. Daarin staat het wapen van Maastricht, het is rechtsonder wat beschadigd. Op de tableaus links en rechts een hoop wapengekletter. Gebouwd in 1770.

Een versierd muuranker in de vorm van een lelie.

Gebouw met een tandlijst, pilasters die eindigen in een Ionisch kapiteel. Onder het raam het stadswapen van Maastricht.

K

5

12 Vrijthof Zuid

Prachtige lantaarn in smeed- en gietijzer. Er zijn er vier, ze staan bij de oostgevel van de Sint-Servaaskerk. Oorspronkelijk waren het gaslampen, onderin de bochten zitten de kranen.

Smeedijzeren jugendstil steunen van een glazen luifel.

Kopje van Pallas Athene, Griekse godin van krijgskunde, verstand en wetenschap, een van haar attributen is de uil boven haar hoofd.

Opnieuw modern ornament. Het zijn de deurlijsten in het Spaans Gouvernement, gemaakt door Appie Drielsma. Dit is een tegel uit een verticale strook.

K

13 Bredestraat

Opvallend gietijzeren deurrooster met motieven in loofwerk.

Gietijzeren rococobalustrade, links groen, rechts paars. In het midden een putto in een medaillon, met lisdodden in de ene en een peddel in de andere hand.

Deur in rococostijl. De deur is eigenlijk groen, maar door de reflectie van het licht lijkt hij van metaal. In het midden steekt een kopje uit.

Timpaan met arcadisch landschap in half-reliëf in het gebouw de Poort van Rekem. In de boog daaronder zit een agraffe, een bewerkte sluitsteen.

K

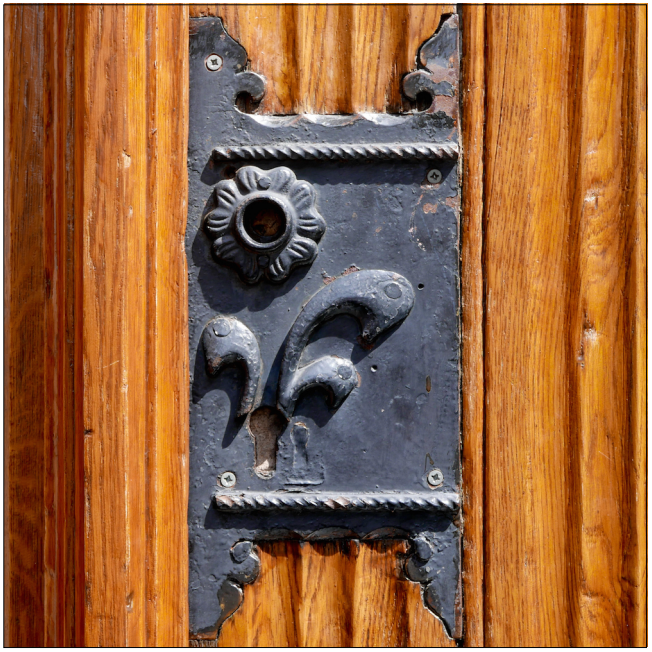

14 Kleine Staat

Fries met putti (meervoud van putto), renaissance, barok of rococo, voorstellend een jachttafereel.

Dinghuis: de gotische bogen zijn dekkend geschilderd over de Naamse steen, waardoor alle nuance verdwenen is en ze van plastic lijken.

Dinghuis: slotplaat met sleutelvanger in de vorm van een fleur de lis. De deurkruk ontbreekt, het sleutelgat had wel zwart gemogen en iemand had nog wat schroeven liggen.

Voormalige tabakswinkel van de Toebackslijterij d'Hollandse Damper, rond 1920, een pijproker in zandsteen.

15 Grote Staat Oost

Jugendstilgevel met tegeltjes en gestileerde druivenranken. Extra mooi bij zacht strijklicht.

Forse balustrade met krachtige uitstraling. Nieuwe zakelijkheid en Amsterdamse school.

Opnieuw een glas-in-loodraam met houten roeden ertussen. Ook dit is art deco.

En een prachtige symmetrische art deco hoekgevel. Opvallend zijn de gemetselde patronen in verschillende kleuren baksteen, de contrasterende blauw-groene vlakken, de grote bogen en de lateien die niet van hardsteen, maar van stalen I-balken zijn.

K

16 Grote Staat West

Hermen in rood op een crèmekleurige achtergrond. Het zijn er vier aan een gebouw uit de achttiende eeuw. Ze dragen de consoles waarop de draagbalk rust.

Fraai rococokopje in hoog-reliëf op een dikke raamlijst.

Aan het Dominicanenplein een rolwerkgevel uit de renaissance. Boven de ramen zijn frontons, rechte (driehoek) en gesegmenteerde (gebogen).

En een cortenstalen entree van een van de mooiste boekwinkels ter wereld. Op de deuren staat het woord boeken in verschillende talen.

K

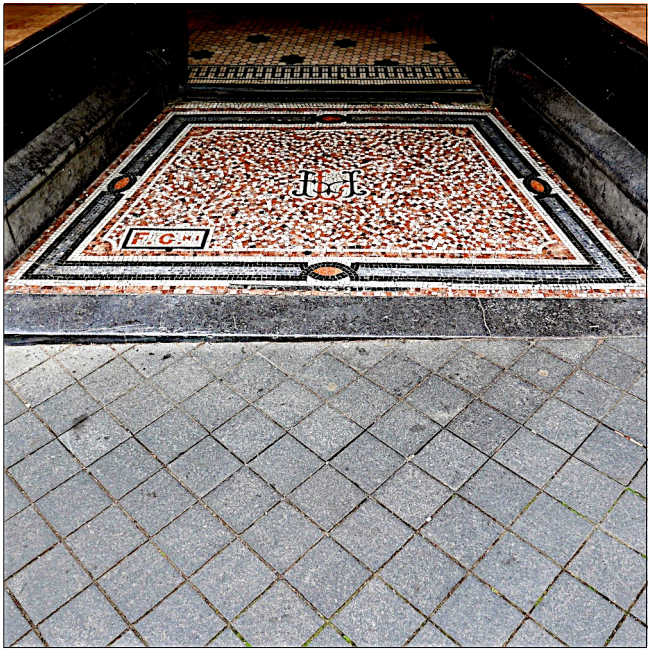

17 Spilstraat, Nieuwstraat, Muntstraat

Prachtige hermen op een zwarte achtergrond, het zijn er vier. Hermes was de god van de handel, misschien zie je ze daarom zo vaak aan winkels.

Een pui in rood en goud. De kolommen gaan over in kapitelen en die lopen door in consoles. Maar die dragen niets. Is het bovenstuk, de lijst, verdwenen of komt de pui van elders?

Mozaïekvloer. In het midden staan de initialen LH of HL en linksonder F.C.NI

Onder een festoen het jaartal A 1612 D met aan weerszijden een floraal motiefje. Daaronder een bovenlicht in glas in hout, in het midden een afbeelding van een gestileerde naaimachine.

K

18 Markt

De oostgevel van het stadhuis, Hollands classicisme, zeventiende-eeuws. De zijstukken van de gevel laten hoornen des overvloeds zien (het kan niet op). De achtkantige lantaarn bevat het carillon.

Een gevelsteen van de kop van Bacchus of een wildeman. De ‘wijn’ of het 'bloed' is roest van de muurbeugel van de vlaggenmast.

Nog een kop, deze keer een gevulde, sorry, vergulde. Die is van Minerva, Romeinse godin van krijgskunst en wetenschap, haar helm is opgeklapt.

Bronzen fontein met vissen, een drenkplaats voor paarden. Staat eigenlijk op de Boschstraat, behalve op vrijdag, dan is er markt. Vismarkt.

K

de Pauwenhof

19 Boschstraat

Halfronde jugendstil baldakijn met daaronder jugendstil glas in lood. Op de voorgrond een hek met daarop kleine draakjes, hun staarten ineengedraaid.

Smeedijzeren deurbeslag aan de westpoort van de Sint-Matthiaskerk. De kleur van de poort is ossenbloed.

Merkwaardige muurversieringen in smeedwerk. Het zijn muurankers, maar veel overvloediger dan doorgaans het geval is.

Gietijzeren balustrade die steunt op ijzeren ballen voor louvredeuren. Onder het balkon loopt een gietijzeren sierlijst.

K

20 Grote Gracht

Twee prachtige panden in eclectische stijl. In het middelste bovenlicht van de erker zit een gebrandschilderde ramskop. En lager, op de console, zit er ook een, gebeeldhouwd en verguld. Ook zijn er twee versierde vlaggenmasthouders. Het rechterpand is uit 1899.

Aardig, maar ietwat onderkomen balustrade van een balkonnetje. Iemand heeft er wat roosjes doorheen gevlochten.

Tegeltableau in jugendstil.

Gevel in art deco. Boven de ojiefvormige boog - men ziet er een accolade in - zit een druiplijst die eindigt in een klein stopje.

K

21 Kleine Gracht

Neorenaissance herenhuis. De consoles bestaan uit dragende adelaars. Ze steunen een balkon met een prachtige uitgebolde balustrade. Het voegwerk is verdiept, wat hier zorgt voor een mooi contrast.

Opvallende deur met een deurrooster in jugendstil-motieven. En een klopper in de vorm van een hand.

Een glas-in-loodbandvenster met daarvoor opvallende metalen... Tja, wat zijn het eigenlijk? Lampionnen?

Een muurschildering. Herinnering aan de maakindustrie van Maastricht: een vaas van Petrus Regout uit 1894 met rechts het beeldmerk dat aan de onderkant van de vaas te vinden was.

K

22 Van Hasseltkade, Kesselskade, ‘t Bat

Enorme festoen aan de gevel van de barokke Augustijnenkerk. Wonderlijk hoe je zo’n enorm stuk steen kunt ophangen aan een lintje.

Flinke consoles met festoenen. Ook boven het blauwe raam. Aan de onderzijde van het balkon een bloemmotief. De balustrade bevat de initialen J of T, V en G. Daarboven een stenen boog met in het venster een cartouche met voorstelling.

Art decogevel met druiplijsten boven de bogen en sierstenen tussen de ramen.

Een erker met een buik en een prachtig tegeltableau. De fraaigekleurde guirlande is in half-reliëf.

K

Sint
Pieterstraat
Henri
Hermanspark

23 Jekerkwartier

Poortwachterswoning in eclectische stijl. Bovenin een driepas, daaronder twee blinde lancetvensters; beide gebaseerd op de gotiek. Daaronder een mooie waaiervormige boog in metselwerk, art deco. Het dak is in chaletstijl.

Merkwaardige façade. Onder het wolfsdak een floraal motief in verdiept reliëf. Levensboom in eikenhout? Daaronder een gevel van rustica metselwerk. En tal van vergulde consoles.

Fraaie entree met boven en naast de deur neoklassiek houtsnijwerk.

Hekwerk van Bořek Šípek. De spijlen lopen door en eindigen in punten van gekleurd glas.

K

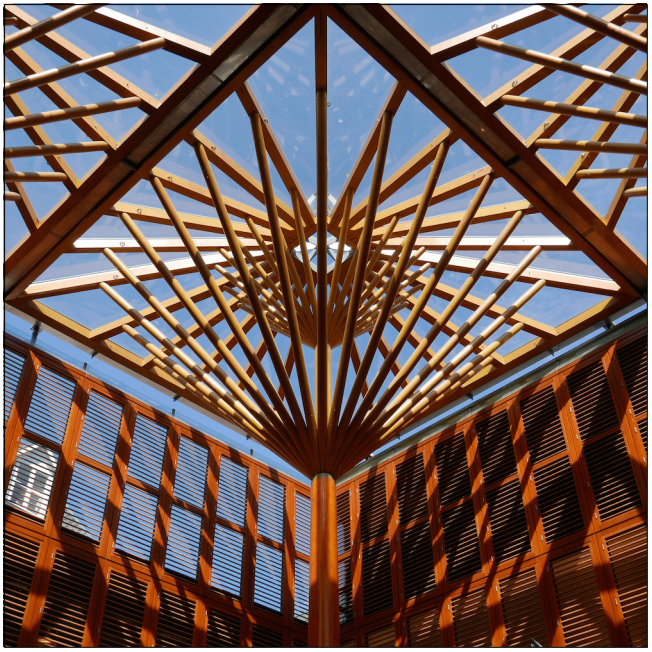

24 Overig

Ik heb de bladspiegel omgekeerd, dan heeft het gedicht - het is erg toepasselijk - het laatste woord. Hoek Sint Bernardusstraat - Achter de Oude Minderbroeders.

Paraplu's van Bruno Albert. En toch hebben ze ook veel van de waaiergewelven in gotische kerken. Kwadevliegencour, Mosae Forum.

Hout, glas, ijzer, baksteen en natuursteen op een vierkante meter. Met eikentakje. Uit 1625. Houtmaas.

Allebei mooi. Maar toch heb ik een voorkeur voor de achterste. Loofwerk in hout. Stokstraat.

K

De woorden die ons dreven
Schreven levens in het steen
Zij zingen onbewogen luid
In gevels om ons heen

Plattegrond

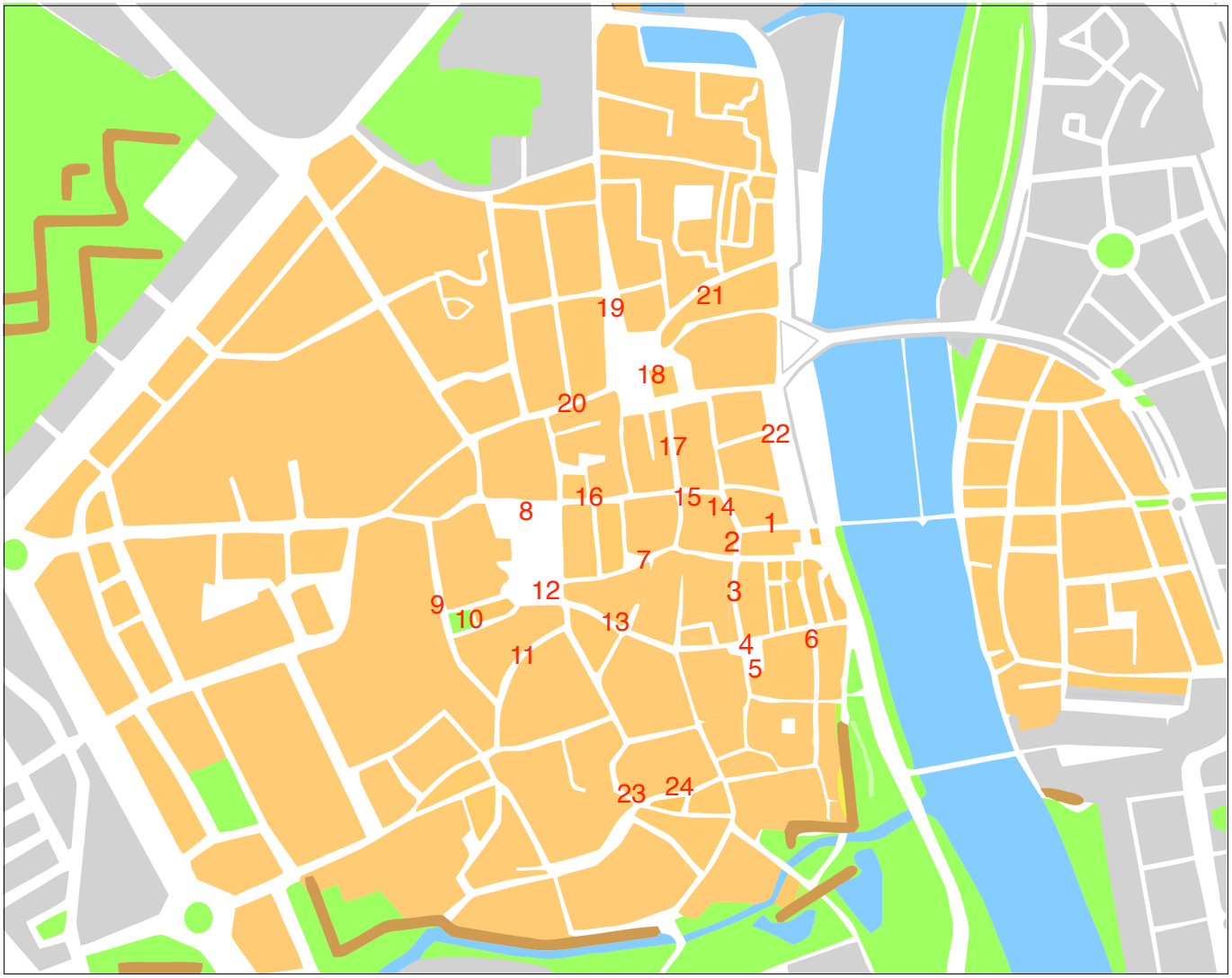

Ornamenten

Er zijn wat ornamenten betreft vier dingen van belang:
- Een tijdsgeest waarin ornamenten belangrijk worden gevonden.
- Een opdrachtgever met een bepaald beeld voor ogen.
- Een ambachtsman die dat beeld zichtbaar en tastbaar kan maken.
- Een eigenaar die geld over heeft voor onderhoud en behoud.

Sinds de Nieuwe Zakelijkheid uit de twintigste eeuw is er niet veel belangstelling meer voor het ornament. Men vond dat het niet bij de nieuwe stijlvormen paste. Daarbij komt dat het detail vaak erg duur is. Duur om te maken en ook duur in onderhoud. Wat kapot gaat is vaak niet eenvoudig te herstellen en kan verloren gaan.

Ik vind dat jammer, het ornament voegt vaak zoveel toe. De architect zou er in de ontwerpfase al aandacht voor kunnen hebben. Daarbij komt dat nieuwe technieken als spuitgieten of 3D-printen en nieuwe materialen als kunststoffen goedkoper en duurzamer zijn. Ik pleit voor meer nieuwe ornamenten en meer aandacht voor de bestaande. Hoop gloort: "Hoera, een prijs voor het mooiste detail".

Ik wilde natuurlijk alles wel fotograferen, maar dat is erg veel. Daarom de volgende beperkingen:
- Alleen in het centrum van de stad, op de plattegrond het oranje gedeelte.
- Alleen dat wat vanaf de straat zichtbaar is.
- Een zo breed mogelijk scala aan voorbeelden zonder veel herhalingen.
- Daarvan alleen dat wat echt iets toevoegt.
- Waar een redelijke beschrijving van te geven is.
- En dat wat een nette foto oplevert.

Ik heb me de volgende vrijheden gepermitteerd:
- Te fotograferen wat ik mooi vond.
- Erover te schrijven wat ik belangrijk vond.
- Te zoeken naar visuele en tekstuele informatie. Bij dat laatste heb ik veel jargon gebruikt om te laten zien dat de dingen een naam hebben.

Andy Marshall, thank you for the inspiration.

Foto's, grafische vormgeving en plattegrond: Peter Scheele

Peter Scheele
p.scheele@xs4all.nl
augustus 2015
Maastricht